

KULTURA FILMOWA
PROWINCJI GÓRNOŚLĄSKIEJ
KINA, WŁAŚCICIELE, WIDZOWIE

Rada Naukowa serii:

Stefan Bednarek

Andrzej Dębski

Andrzej Gwóźdź – przewodniczący

Basil Kerski

Martin Loiperdinger

Krzysztof Ruchniewicz

Marek Zybura

Seria „Niemcy – Media – Kultura” poświęcona jest szeroko pojętej problematyce niemcoznawczej w perspektywie kulturowo zorientowanej wiedzy o mediach.

Ukazują się w niej zarówno monografie autorskie, prace zbiorowe, antologie, jak i wydania krytyczne źródeł, poświęcone różnym aspektom kultury audiowizualnej niemieckiego obszaru językowego (w tym zwłaszcza filmowej i nowomediальной) oraz relacjom polsko-niemieckim w tym zakresie.

Adresatami serii są głównie humaniści zainteresowani problematyką niemcoznawczą: filmo- i medioznawcy, kulturoznawcy, germaniści, socjolodzy, historycy oraz wszyscy, którzy interesują się kulturą niemiecką.

Seria ukazuje się pod patronatem Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego

URSZULA BIEL

**KULTURA FILMOWA
PROWINCJI
GÓRNOŚLĄSKIEJ**
KINA, WŁAŚCICIELE,
WIDZOWIE

WYDAWNICTWO
NAUKA I INNOWACJE

Poznań 2020

Copyright © by Urszula Biel 2020

Copyright © by Wydawnictwo Nauka i Innowacje sp. z o.o., Poznań 2020

Projekt okładki
Wiesław Smętek

Redakcja
Ewa Dobosz

Publikacja sfinansowana ze środków
Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich
im. Willy'ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-65988-47-8

Projekt wnętrza, przygotowanie do druku
Scriptor s.c.

Wydawnictwo Nauka i Innowacje sp. z o.o.
ul. Rubież 46, blok A, p. 216
61-612 Poznań
tel. 61 622-69-61, faks 61 622-69-62
wni@ppnt.poznan.pl, www.wni.com.pl

Spis treści

WSTĘP 9

PODZIĘKOWANIA I DEDYKACJE 15

ROZDZIAŁ PIERWSZY: Skąd się wziął Górny Śląsk? 17

1. Rewolucja, plebiscyt i podział regionu (1918–1922) 18
2. Okres Republiki Weimarskiej (1922–1933) 28
3. Górnośląska tożsamość 42
4. Brunatny Górny Śląsk (1933–1939) 43
5. W przededniu II wojny światowej 51
6. Ramy czasowe publikacji (1918–1939) 52

ROZDZIAŁ DRUGI: Pejzaż kinowy prowincji górnośląskiej
i jego menadżerowie 55

1. Miejsce kin w przestrzeni kulturowo-rozrywkowej
Niemiec 55
2. Topografia kin 61
Powiat opolski 65 • Gliwice miasto 77 • Powiat toszecko-
-gliwicki 101 • Zabrze miasto 103 • Bytom miasto 119 • Po-
wiat raciborski 133 • Powiat kozielski 140 • Powiat strze-
lecki 142 • Powiat nyski 146 • Powiat grodkowski 153 •
Powiat niemodliński 155 • Powiat prudnicki 157 • Powiat
głubczycki 159 • Powiat oleski 163 • Powiat kluczborski 167
• Powiat tarnogórski (skrawek) 170 • Powiat namysłowski
(skrawek) 171
3. Ludzie kina: sylwetki wybranych właścicieli
i menadżerów 173
4. Kina Ufy a reszta rynku 191
5. Regulacje prawne i podsumowanie 198

ROZDZIAŁ TRZECI: Infrastruktura sal kinowych i jej wpływ na sposób prezentowania i oglądania filmów 205

1. Okres niemy 205
 - a. Bezpieczeństwo projekcji 205
 - b. Personel kin 213
 - c. Oprawa muzyczna pokazów filmowych 219
 - d. Nie tylko muzyka, ale i śpiew 229
 - e. *Auf der Bühne*, czyli praktyki sceniczne 235
 - f. Publiczność jako krytyczny odbiorca i aktywny uczestnik projekcji 241
2. Okres dźwiękowy 242
 - a. Technologia udźwiękowania 243
 - b. Recepcja zmian w prowincji 246
 - c. Jaki sprzęt kupić? 254
 - d. Blaski i cienie dźwięku 258
 - e. Zmiany w redagowaniu repertuaru 260
 - f. Podsumowanie 265

ROZDZIAŁ CZWARTY: Rynek, dystrybucja, publiczność 271

1. Od kupna do wynajmu filmów 271
2. Praktyki rozpowszechniania filmów, rozliczenia z dystrybutorami 290
3. Pozycja filmu niemieckiego na rynku wewnętrznym 298
4. Dźwięk a zmiany w kształtowaniu repertuaru 304
5. Biura wynajmu filmów 306
6. Podatki i walka o ulgi w opłatach 312
7. Światła na publiczność 321
 - a. Ankieta „Oberschlesischer Wanderer”: wiek, płeć, zawody 327

ROZDZIAŁ PIĄTY: Cenzura – kościół, młodzież i seks 335

1. Wczesne lata kina 336
2. Wojna i rewolucja 337
3. Pierwsza ustawa filmowa (1920) 341
4. Prawo a praktyki cenzury w okresie Republiki Weimarskiej 344
5. Dzieci i młodzież 354

6. Pokazy sceniczne oraz słowo na ekranie a cenzura 364
7. Nie tylko seks, ale i polityka 367

Spis treści

ROZDZIAŁ SZÓSTY: Trzecia Rzesza: nowa rola kina 371

1. Zmiana prawodawstwa 371
2. Właściciele kin: kompetencje i koncesje 377
3. Ingerencje w reguły rynku 378
4. Nowa ustawa (1934): kryteria cenzury repertuaru i jego oceny według narodowych socjalistów 381
5. Pierwsze „brunatne filmy” na ekranach kin 386
6. *Sonder-Vorstellungen*, czyli pokazy specjalne w kinach 390
7. Propaganda nazistowska na peryferiach rejencji opolskiej 397
8. Indoktrynacja młodzieży szkolnej 401
9. Międzynarodowy Kongres Filmowy – Narodowy Dzień Filmu i jego górnośląskie edycje 406
10. Repertuar „dla wszystkich”, zachowania widzów i właścicieli kin 412
11. Życie kinowe społeczności żydowskiej w prowincji górnośląskiej 417
 - a. Sfera rozpowszechniania 418
 - b. Publiczność 425

ROZDZIAŁ SIÓDMY: Niemiecko-polskie relacje filmowe 435

1. Powstania i plebiscyt 435
 - a. Realizacje niemieckie 436
 - b. Polska twórczość 440
 - c. Elementy polskości w kinach stałych 441
 - d. Renesans kina wędrownego 444
2. Płonące premiery i inne Hetzfilmy 448
3. Obecność filmu polskiego w Niemczech i prowincji górnośląskiej 456
4. Polityczność języka: napisy i dźwięk 460
5. Pierwsze lata Trzeciej Rzeszy 463
6. Po śmierci Józefa Piłsudskiego (druga połowa lat 30.) 466

Spis treści

ROZDZIAŁ ÓSMY: Miejsce filmu artystycznego w lokalnej kinematografii 473

1. Ruch reformy kinowej 473
2. Gwiazdy odwiedzają kina 486
3. Film w prasie codziennej 492
4. Górny Śląsk jako temat filmowy 501
5. „Z Górnego Śląska do fabryki snów” – filmowi twórcy i aktorzy 508

ZAKOŃCZENIE 519

BIBLIOGRAFIA 525

Indeks osób 535

Indeks filmów 545

Spis oraz źródła ilustracji 561

Spis map 567

Spis tabel 569

**FILMKULTUR DER PROVINZ OBERSCHLESIEIN.
KINOS, KINOBESITZER, KINOZUSCHAUER
(Zusammenfassung) 571**